

Szerencsés lapjárást!

150 ÉVES AZ ELSŐ MAGYAR JÁTÉKKÁRTYAGYÁR

Ezzel a címmel rendezett időszaki kiállítást a Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum (MKVM) 2019 szeptemberében. A tárlat a magyarországi kártyafestészet és -gyártás 1869-től 2012-ig terjedő időszakának legszébb termékeit mutatta be. Számos olyan kérdést is megválaszoltunk a kiállításban, melyek segítettek látogatóinknak eligazodni az egyes kártyatípusok és -játékok világában, például: mennyire magyar a „magyar kártya”, vagy mióta játszanak „tükröképes” lapokkal? A kiállított tárgyak (s a gyűjteményben maradt több ezer ki nem állított társuk) egy magángyűjtő, Jánoska Antal több mint három évtizedes gyűjtőmunkájának eredményeképpen kerültek a múzeumba. A 19. századi darabok többségét a Kiscelli Múzeum gyűjteményéből kértük kölcsön a másfél századot felölelő tárlatra.

Magyarországra a német nyelvterületről érkezett a kártyajáték. Hazánkban a 18. század második felében vált önálló iparággá a kártyafestés, a legkorábbi fennmaradt, itthon gyártott lapok az 1700-as évek utolsó harmadából valók, készítői Scrusina Anna (Vágújhely) és Mehrlein

Kristóf (Sopron). Már az 1800-as években több magyar városban működtek kártyafestők – Pozsonyban, Sopronban, Budán, Pesten, Győrött –, s néhány évtizeddel később Debrecenben, Temesvárott, Kassán is, így a 19. század közepe táján országszerte csaknem 150 mester dolgozott.

1868-ban öt vállalkozó kedvű pesti iparos, a korábban is kártyagyárosként működő Schill István, Zsíros István, Giergl István, Willner József és Thury Ferenc papírkereskedő egy hatékonyabban működtethető gazdasági forma megalakítását tűzte ki célul maga elé: részvénytársaságot alapítottak.

Korábbi saját eszközei és munkásai bevonásával 1869-ben kezdte meg tevékenységét az Első Magyar Kártyagyár Részvénytársulat a Rákosárok (később Csengery) utca 11. szám alatt, központi irodájuk a Belvárosban, a Szervita tér 1. szám alatt volt. Ekkortól datálhatjuk Magyarországon a játékkártyák gyáripari léptékű előállításának kezdetét. 1873-ban már évi háromszáz munkanapon át dolgozva százezer tucat kártyacsomagot gyártottak.

Cégjelzéses számla fejléce 1911-ből | Headed bill from 1911 | Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest (MKVM)

„Leg finomabb magyar Salon Tarok Kártya” (francia sorozatjelű)
 ‘Finest Hungarian Salon Tarock Card’ (French suit)
 1885 körül, papír, színes nyomat, kézi festés, 10,3x5,7 cm
 (MKVM – Jánoska Antal gyűjteménye)

Whistkártya (francia sorozatjelű) | Whist cards (French suit)
 1890 körül, papír, színes nyomat, kézi festés 8,3x5,3 cm
 (MKVM – Jánoska Antal gyűjteménye)

TŐREKY Ferenc: 1001 éjszaka – perzsa miniatúrák kártya (francia sorozatjelű) | Ferenc TŐREKY: ‘1001 nights – Persian miniatures’ card (French suit)
 1980, papír, színes nyomat, 8,8x5,7 cm (MKVM – Jánoska Antal gyűjteménye)

Játékdoboz (nyitva) |
 ‘Game-box (open)
 1920-as–1930-as évek, fa, réz,
 tűzzománc, 10x50x29 cm
 (MKVM –
 Jánoska Antal gyűjteménye)
 Fotó: Nagy Géza / MKVM

„Jósló játék”. Lenormand típusú jóskártya | 'Oracle game'. Lenormand-type divination cards
 1880 körül, papír, színes nyomat, kézi festés 8,4x5,2 cm, jelzett
 (MKVM – Jánoska Antal gyűjteménye)

Industrie und Glück, kávéházi tarokk-kártya (francia sorozatjelű) | Industrie und Glück, café tarock cards (French suit)
 1875 körül, papír, színes nyomat, kézi festés, 10,4x6 cm (MKVM – Jánoska Antal gyűjteménye)

CSEMICZKY Tihamér: Medimpex-reklámkártya (francia sorozatjelű) | Tihamér CSEMICZKY: Medimpex-advertisement cards (French suit) 1959, papír, színes nyomtatás, 8,64x6,2 cm (MKVM – Jánoska Antal gyűjteménye)

Nem sokkal több mint 25 éves fennállás után a vállalkozás csődbe jutott. Így 1896-ban a budai születésű bécsi kártyagyáros, Ferdinand Piatnik (magyarosan: Piatnik Nándor) utódai által fenntartott cég felvásárolta az üzemet. 1903–1904-ben költözött át a gyár a Rottenbiller utca 17. szám alá. Piatnikék a pesti gyár mellett több üzemet és azokat kiszolgáló papírgyárat is működtettek Közép-Európában, így a Piatnik Nándor és Fiai Játékkártyagyár 1920-ra szinte kizárólagos „kártyanagyhatalom” lett az akkorra már feloszlott Osztrák–Magyar Monarchia területén. A második világháborút követően a budapesti üzemet is államosították, Játékkártyagyár és Nyomda néven működött tovább.

A szocialista korszakban a gyárak iparágak szerinti egységesítése címén több korábbi nyomdászati vállalatot csatoltak hozzá, így lett végül a neve Offset és Játékkártya Nyomda. A külföldre szánt kártyák kizárólagos forgalmazója az 1950-es évektől kezdve az Artex Külkereskedelmi Vállalat volt, ezért a külföldi vásárlók (később gyűjtők) ezt gondolták – tévesen – a kártyák cégjelzésének. A rendszerváltozás után a gyárat privatizálták, majd 2012-ben sajnos véglegesen fel is számolták a magyar kártyagyártás fellegvárát.

A cég termékein visszaköszön a kor jeles grafikusainak munkássága is. A kiállított kártyák között szerepelt a Kóber Leó által tervezett *Hadsegélyező Kártya* (melynek mindhárom változata megtalálható a gyűjteményben), Töreký Ferenc től az *1001 éjszaka – perzsa miniatúrák* kártya és egy jóskártya. A reklámkártyák között helyet kaptak Csemiczky Tihamér *Tungstram*-, valamint *Medimpex*-kártyái, Kornély József *Budapesti Ászokja*. Sebők Imre erotikus kártyái a korabeli Kelet–Nyugat

közötti vélt vagy valós mentalitásbeli különbséget mutatják be, ugyanis a rajzokon „a meztelenség mértéke” aszerint változik, hogy a Nyugat vagy pedig a szocialista országok vásárlóközönsége számára kínálták eladásra a csomagot.

A karikatúra műfajából Lehoczki Károly és Farkas Lajos kártyáját tekinthette meg a látogatóközönség. A gyár történetének centenáriuma adták ki 1969-ben Gönczi Gebhardt Tibor *Tell-kártyáj*át, amelynek lapjain a grafikák témája nem változott, viszont a művész a korban modernnek számító stílusban újrarajzolta a képeket. Az időben a mához legközelebb eső művészi tervezésű kártya Ludvig Zsuzsa tarot-kártyája volt.

A Jánoska-gyűjtemény több mint háromezer csomag kártyájából ezúttal csupán csak egyetlen szempont szerint válogattunk, de ez a rendkívül gazdag forrásanyag még számtalan feldolgozási lehetőséget tartogat számunkra mind a történeti, mind pedig az iparművészeti kiállítások rendezésekor.

KISS Emília

az MKVM muzeológusa

(*Szerencsés lapjárást! 150 éves az Első Magyar Játékkártyagyár. Magyar Kereskedelmi és Vendéglátóipari Múzeum, Budapest, 2019. szeptember 27. – 2020. március 1.*)

Felhasznált irodalom

Endrei Walter – Zolnay László: *Társasjáték és szórakozás a régi Európában*. Corvina, Budapest, 1986.

Horváth Ferenc – Jánoska Antal: *Die Erste Ungarische Spielkartenfabriks AG 1869–1896*. Talon, Nr. 1 (1992), 39–62.

A Jánoska Antal által szerkesztett *Szerencsés Kártyajárás!* című weboldal (<https://www.kartya-jatek.hu>) cikkei.

Kölb Jenő: *Régi játékkártyák*. Hungária Nyomda, Budapest, 1939. /Hungária Könyvek 6./ Reisinger, Klaus: *Der oesterreichische Spielkarten-Steuerstempel und andere Mittheilungen*. Fabricirt von Klaus Reisinger, Wien, 1990.

Zsoldos Benő: *A játékkártya és története*. Gondolat, Budapest, 1980. /Gondolat Zsebkönyvek./